

УДК 37.036:783

МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ

Людмила Московчук

*Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет,
вул. Огієнка, 61, 32300 Кам'янець-Подільський, Україна*

Актуальною проблемою виховання особистості є її музично-естетичний розвиток на засадах народності, родинності, релігійності. Розглянуто питання морально-естетичного виховання учнівської молоді засобами духовної музики.

Ключові слова: виховання, духовна музика, церковний спів, духовність.

Твори духовної музики, точніше церковна музика чи церковний спів, іноді недоступні для багатьох. Чого не знаємо – того не розуміємо. Адже багато років школа виховувала неприязнь до релігії. Сьогодні настав час реально переглянути ставлення до сучасного релігійного життя, змінити підхід до соціальної, виховної функції релігійної музики та її впливу на духовний розвиток суспільства.

Християнство виробило струнку шкалу духовних цінностей: висунуло ідею рівності всіх людей, свободи совісті, засудило жорстокість, уперше поставило питання про зміни в розвитку людської історії, які сприяють формуванню загальнолюдських цінностей. На жаль, наше уявлення про релігію має поверховий характер. Проте сьогодні неможливо прогнозувати головні соціальні процеси без урахування релігійного чинника, про що свідчить історичний досвід України. Великі можливості закладено в музично-естетичному вихованні.

Тепер, на порозі третього тисячоліття, як ніколи постає необхідність осмислення і впровадження в життя православної педагогіки. “На Русі співацьке виховання дітей починалося з раннього дитинства, коли мама, не розповідаючи багато дітям про Бога, підводила їх до ікони Божой Матері і співала неквапно на 8-й глас “Достойно є”. І в процесі цього співу дитина, підспівуючи, починала знаходити у своєму серці непідроблене знання про самі головні і важливі речі всесвіту. Така педагогіка була діюча й очевидна своїми результатами” [1, с. 39].

Церковні пісні відіграли не тільки величезну роль у бурхливому релігійному житті України, а й стали чинником перенесення в народні маси засад гармонічної європейської музики, будучи найпростішим і найкращим її зразком. У церковних піснях оригінально та своєрідно пристосовано до українського матеріалу європейські засоби музичної виразності.

Особливо популярними серед українців були пісні, присвячені улюбленим св'ятам – Миколаєві, Варварі, Василю, Іванові, Дмитрію, Михайлові та ін. В Україні також широко поширені музичні сюжети, які присвячені чудодійним іконам і подіям з української історії, як облога татарами Почаєва (1675) і чудо Почаївської Божої Матері тощо.

Чимало церковних пісень присвячено християнській моралі та дидактиці. Це, зокрема, пісні “Отче наш”, “Достойно є”, “Вірую”, “Милість миру”. У них відображено високоморальний образ українського народу та його “природна християнськість”, людяність, а також високий, але лагідний тон релігійного почуття.

Мелодії церковних пісень нерідко вирізняються виразними ладоінтонаційними та метроритмічними особливостями стилю українського фольклору. Близькість багатьох церковних пісень, особливо різдвяних і покаєнних, до народнопісенної традиції сприяла тому, що вони з часом стали побутувати у фольклорному середовищі, зокрема у виконанні лірників і кобзарів.

Церква розглядала ці пісні як допоміжний, позацерковний чинник національного, а особливо морального виховання підростаючого покоління. Утворюючи ділянку напівцерковну, напівсвітську, релігійні пісні, або як їх ще називають у народі “набожні”, відігравали і відіграють важливу роль у формуванні світської музики. Національне духовне відродження – процес, який охопив нині всі сфери суспільного буття в Україні. Афіші концертів хорової музики свідчать про зростаючий інтерес до мистецьких цінностей минулого.

У 90-х роках ХХ ст. за відродження української церковної музики взялася капела “Думка” (художній керівник Є. Савчук), яка з великим успіхом виступила на фестивалі духовної музики в Москві (1990), у Сопоті (1991). Зал, затамувавши подих, слухав частини з літургій О. Кошиця, М. Леонтовича, К. Стеценка. Повернулися до слухача й колядки, тексти яких раніше активно “редагувалися” (вилучалися усі слова, пов’язані з церковним ритуалом).

Плідно працює над освоєнням та популяризацією духовної спадщини Чоловіча капела імені Л. М. Ревуцького (художній керівник Б. Антків), яка має кілька програм із творами композиторів ХVIII–ХХ століть, а також прекрасні зразки народної обрядовості. Колектив завершив роботу над складною партитурою “Літургії” Л. Дичко, в якій традиції української духовної музики вдало поєднані із засобами сучасного хорового письма. Звернення сучасних українських авторів до жанрів церковної музики не випадковість, а веління часу. Цим пояснюється й поява нових хорових колективів, які співають тільки духовні твори. “Фрески Києва” (керівник О. Бондаренко), “Почайна” (О. Жигун), аматорський хор Києва (Г. Горбатенко), “Відродження” (М. Юрченко). Саме вони найактивніше

ведуть пошук невідомого церковного доробку українських авторів, ставши першовідкривачами багатьох забутих шедеврів.

Стали традиційними фестивалі духовної музики в Ужгороді, Тернополі (проводиться на свято Святого Миколая), у Волочиську (Хмельницька область, на свято “Покрова Божої Матері”), фестивалі духовних співів “Від Різдва до Різдва” (Дніпропетровськ).

Тільки після святкування 1000-ліття хрещення Русі церковна музика почала посідати належне їй місце і в концертних програмах, і в статтях учених-музикознавців, звучати на радіо й по телебаченню. Цікаво репрезентують її програми дитячих колективів: хор хлопчиків музичної школи імені М. Лисенка (Е. Виноградова), “Любисток” (Т. Малицька), хор хлопчиків при капелі імені Л. Ревуцького (А. Зайцева), “Дзвіночок” (Д. Радик), “Журавлик” (І. Нетеча), “Дивоцвіт” (Л. Мартинюк).

На часі гостро назріла необхідність пошуку нових підходів до вивчення історії релігії, церковної музики в національній школі, виховання її слухачів і виконавців. Сучасний стиль виконання вітчизняної духовної спадщини ще тільки формується. З огляду на це сьогодні важливо, щоб віднайдені шедеври високохудожньо зазвучали, несучи широкій аудиторії віруючих і невіруючих, дорослих і дітей духовне зцілення, справжнє відродження.

Після втрати традицій виконання духовної музики нелегко шукати шляхи до їх відродження. Це відновлення повинно відбуватися шляхом ґрунтовного, глибокого вивчення духовної музичної спадщини, а не поверхового ознайомлення. Під час ознайомлення учнів з духовною музикою, а також у процесі її вивчення ми повинні допомогти вихованцям відчутти трепетний релігійний дух церковних пісень українського народу, що вирізняється світлим, життєрадісним колоритом, теплими, лагідними інтонаціями та щирою релігійністю.

Сучасна школа покликана сприяти відтворенню і утвердженню духовної культури, виховувати духовно багате покоління [2, с. 20].

Всеукраїнська педагогічна рада працівників освіти розглядала розвинену духовність як одну з найважливіших особистісних рис громадянина України. Духовність – метахарактеристика людської особистості. Вона охоплює розуміння навколишнього світу, сенсу життя, інтелектуальний, моральний, естетичний розвиток особистості, сприймання релігійних традицій як частини світової культури. Важливим засобом, запорукою успішного засвоєння культури є духовна музика.

Сучасні методики музичного виховання можуть бути доповнені щодо змісту вивчення творів церковної музики й успішно застосовуватися у сучасній школі. “Можливо з відродження традицій співу у кожній християнській сім’ї, зі встановленням гармонії богослужбового співу у

внутрішньому храмі людини розпочнеться відродження істинної духовності...” [1, с. 41].

Проаналізувавши педагогічний досвід в галузі музичної педагогіки, розробили рекомендації до поліпшення музично-естетичного виховання молоді засобами духовної музики – необхідної умови відродження української національної культури. Особливо глибоко слід вивчати форми і методи організації музичної діяльності учнів як у класній, так і в позакласній роботі.

На підставі узагальнення теоретичного матеріалу та практичної роботи в школі зробили такі висновки:

1. Участь у музично-педагогічному житті України представників різних національних шкіл активно впливала на розвиток музичної культури, що сприяло професіоналізації усіх її сторін, зокрема й освіти. Головна ідея становлення і розвитку музичної освіти полягає у використанні загальнокультурних національних традицій, взаємозв'язку народної, духовної й світської музичних культур в їхньому освітньому і виховному впливі на всі соціальні групи населення. У двох сформованих самостійних загальноосвітніх системах духовної та світської культур одночасно використовуються елементи духовної, народної та світської музики відповідно до положення церкви і народної музичної культури у духовному житті суспільства та розвитку світського музичного мистецтва.

2. Духовна музика, маючи величезний виховний потенціал, здатна донести до свідомості закладені в ній морально-етичні ідеї, формуючи певні якості, відповідні цінності та ставлення до явищ дійсності. Художність і доступність надають духовній музиці великого педагогічного значення. Вона відіграє виховну роль, тому що її засобами передаються моральні, соціальні, філософські позиції.

3. Головні виразні засоби духовної музики: інтонаційна особливість, наспівність, простота мелодії і ритмічної структури, тісний зв'язок поетичного та музичного текстів, глибока емоційність, ґрунтовний виклад думки, чистота образу, високохудожній зміст.

4. Виховний вплив духовних творів на виховання учнів, їхня музична освідченість залежить від правильно спланованої та організованої музично-естетичної роботи у школі; традиція національного духовного виховання повинна посісти належне місце в сучасній школі (у школах різного типу навчання, у недільних школах); доцільне введення у школах різного типу навчання факультативних предметів, де б учні ознайолювалися з музичним духовним надбанням нашого народу.

5. Зростання функції виховного впливу духовних творів в учнів визначається наявністю знань і рівнем зацікавленості релігійною музикою, обізнаністю з духовною музикою (глибоке знання творів духовної тематики,

які вивчалися на уроці, обізнаність із музичним мистецтвом релігійного спрямування; виявлення активного стійкого інтересу до вивчення духовних творів, бажання оволодіти мистецтвом їх виконання; активна участь у проведенні заходів, присвячених духовній музиці, виявлення ініціативи у їх проведенні); участю у виховних заходах (потреба у спілкуванні з творами духовної музики, активний і постійний інтерес до музичних творів релігійного змісту, участь у різноманітних формах творчої діяльності школи, до участі в музично-виховних заходах); ставленні до духовної музики, її сприйняття (емоційне сприйняття творів духовної музики, емоційний відгук на прослухані твори, позитивне ставлення до творів церковної музики).

1. *Болгарський Д. А.* Церковний спів у музичному вихованні та освіті // Вісн. православ. педагогіки. 1999. № 1. С. 39.
2. Закон України "Про освіту". К., 1996. С. 20.

MORAL AND AESTHETIC EDUCATION OF SECONDARY STUDENTS BY MEANS OF SPIRITUAL MUSIC.

Liudmyla Moskovchuk

*State Pedagogical University of Kamyanets'-Podil'sk,
Ohienko Str., 61, UA-32300 Kamianets'-Podil'sk, Ukraine*

The significant problem of education is person's aesthetic and musical development on the basis of national, family, and religion roots. The article considers the issue of secondary students' moral and aesthetic education by means of spiritual music.

Key words: education, spiritual music, church singing, spirituality.

Стаття надійшла до редколегії 23.09.2003
Прийнята до друку 15.01.2004